

Н. М. Борейко,

к. е. н., старший науковий співробітник відділу розвитку податкового та митного аудиту, Науково-дослідний інститут фіскальної політики, Університет державної фіскальної служби України

ORCID ID: 0000-0001-5808-4823

С. П. Параниця,

к. ю. н., доцент, професор кафедри спеціальних дисциплін та професійної підготовки, Університет державної фіскальної служби України

ORCID ID: 0000-0001-7907-1220

DOI: 10.32702/2306-6806.2020.5.123

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ЯК ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ УКРАЇНИ

N. Boreiko,

PhD in Economics, Senior Researcher of the Department of Tax and Customs Audit Development, Research Institute of Fiscal Policy, University of the State Fiscal Service of Ukraine

S. Paranytsia,

PhD in Law, Associate Professor, Professor of the Department of Specialty and Professional Training, University of State Fiscal Service of Ukraine

SOCIAL SECURITY AS A POTENTIAL FOR THE DEVELOPMENT OF THE REGION OF UKRAINE

Соціальна безпека регіону є однією з актуальних проблем розвитку сучасного суспільства, адже від її стану залежить цілісність і стійкість функціонування та розвитку соціуму загалом, а також забезпечення захисту життєво важливих інтересів його членів.

Економічна безпека, будучи однією з ключових характеристик соціально-економічної системи держави і регіону, передусім спрямована на забезпечення стійкості розвитку регіону, нарощування регіонального потенціалу, а також на підтримку безпечного стану всіх структурних елементів. Тому, крім комплексної оцінки окремих напрямів економічної безпеки, актуальним є проведення аналітичного дослідження за допомогою групування показників на окремі блоки, для того щоб виявити внутрішні й зовнішні загрози в конкретних сферах життєдіяльності суспільства.

Social security of the region is one of the urgent problems of the development of modern society, since its integrity depends on the integrity and stability of the functioning and development of the society as a whole, ensuring the protection of the vital interests of its members.

Economic security, being one of the key characteristics of the socio-economic system of the state and the region, is primarily aimed at ensuring the stability of the region's development, enhancing regional capacity, as well as maintaining the secure condition of all structural elements. Therefore, in addition to a comprehensive assessment of individual areas of economic security, it is relevant to conduct analytical research by grouping indicators into separate blocks, in order to identify internal and external threats in specific areas of society.

The study examines the essence of social security as a potential for development of the region of Ukraine, indicators that influence the social security of the regions, their interconnection, interdependence, analyzes the structure and sources of income.

The economic growth of the economy as a whole depends on the growth of the regional economy. The importance of ensuring a stable high level of socio-economic security of the state, region in the context of national security, economic security strategy is constantly increasing. Achieving high social and economic impact is a priority for any policy. In general, security should be considered not only in the context of achieving the desired, recommended value for a specific social, financial, economic indicator, but also in the context of the characteristics directly of the area that is an indicator of socio-economic security. It is a quality of social relations, characterized by giving any member of society the opportunity to realize his or her inner potential while being in danger of economic, social and physical degradation, even while reducing the standard and quality of life.

In most studies, particular attention is paid to the introduction of key macroeconomic indicators into the evaluation system, moreover, in many scientific intelligence the focus is on determining the level of economic security, and the social component is considered as its direction. Within the framework of the Economic Security Strategy, a list of recommended indicators for assessing the state of economic security of the state, for example, the level of inflation, the index of physical volume of gross domestic product, the coefficient of tension in the labor market, the index of physical volume of imports and exports, etc., is provided. Many of these indicators can also be adapted to the regional level.

Ключові слова: економічна безпека, регіональний потенціал, соціально-економічна безпека, регіональний розвиток, соціально-економічний розвиток.

Key words: economic security, regional potential, socio-economic security, regional development, socio-economic development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Ефективний розвиток економіки дуже залежить від зростання регіональної економіки. Значимість забезпечення на стабільно високому рівні соціально-економічної безпеки держави загалом та її регіонів зокрема, в контексті національної безпеки, а також стратегії економічної безпеки постійно зростає. Пріоритетним напрямом будь-якої політики є досягнення високого соціального й економічного ефекту. Безпеку потрібно розглядати не тільки в межах досягнення бажаного, рекомендованого значення для конкретного соціального, фінансового чи економічного показника, але і в контексті характеристики безпосередньо тієї сфери, яка є індикатором соціально-економічної безпеки. Це якість соціальних відносин, що характеризується наданням будь-якому члену суспільства можливості реалізувати свій внутрішній потенціал, перебуваючи поза загрозою економічної, соціальної й фізичної деградації, навіть у разі зниження рівня і якості життя.

Як зазначають вчені, досягти якісного забезпечення національної безпеки в країні неможливо без досягнення безпеки регіонів. Основна мета забезпечення соціальної безпеки регіонів — це врахування на всій території у розрізі регіонів та з урахуванням інтересів громадян, імовірних потенційних загроз (зокрема, внутрішніх конфліктів, проблем надання соціального захисту тощо) [1, с. 107].

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є дослідження безпеки як потенціалу розвитку регіону України, а також індикаторів, які впливають на соціальну безпеку регіонів, їх взаємозв'язок та взаємозалежність.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематиці дослідження соціальної безпеки як потенціалу розвитку регіону України присвячено роботи вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких М.П. Баран, Р.Г. Гук, В.Я. Мацелюх, О.Ф. Новікова, О.В. Панькова, С.І. Роговець, С.О. Самсонова, О.Г. Сидорчук, П.Є. Філімонов та інші. Проте, беручи до уваги здобутки вказаних вчених, маємо відмітити, що досі не напрацьовано єдиного підходу до визначення поняття соціальної безпеки, крім того, виникає необхідність напрацювання єдиної методики для визначення стану соціально-економічної безпеки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У більшості досліджень особливу увагу приділено введенню ключових макроекономічних показників до системи оцінювання, більше того, у багатьох наукових розвідках акцентовано увагу саме на визначенні рівня економічної безпеки, а соціальна складова розглядається як її напрям. У межах Стратегії економічної безпеки наводиться перелік рекомендованих показників для

оцінки стану економічної безпеки держави, наприклад, рівень інфляції, індекс фізичного обсягу валового внутрішнього продукту, коефіцієнт напруженості на ринку праці, індекс фізичного обсягу імпорту і експорту та ін. Багато із зазначених показників можуть бути адаптовані й під регіональний рівень.

З урахуванням цього пропонується інструментарій оцінювання соціальної безпеки базується на структурній моделі, що інтегрує комплекс сфер, серед яких: демографія, ринок праці, добробут і соціальний захист, правопорядок, охорона здоров'я, освіта і духовно-культурний розвиток.

В основі об'єктивної оцінки соціальної безпеки регіону пропонується використання процедури індикативного аналізу. Індикативний аналіз дозволяє не тільки оцінити рівень соціальної безпеки окремого регіону, але й порівнювати його з іншими регіонами, а також відстежувати його зміну під впливом окремих загроз [2].

Відповідно до індикативного методу аналізу сутність оцінювання соціальної безпеки реалізується у системі індикативних показників. Індикативний показник (індикатор) соціальної безпеки — це показник стану соціально-економічного середовища регіону, значення якого відображає ступінь впливу певної загрози на соціальну безпеку регіону (табл. 1).

Для визначення набору узгоджених критеріїв вибрано поняття ресурсного потенціалу регіону, як базової характеристики рівня регіонального розвитку. Дійсно і регіональна влада, і господарюючі суб'єкти реалізують свої стратегії за рахунок використання регіональних ресурсів, при цьому результат реалізації цих стратегій може приводити або до збільшення, або до зменшення ресурсного потенціалу.

Використовуючи індикатори соціальної безпеки регіону, запропоновані у таблиці 1, здійснено оцінювання стану соціально-економічного розвитку регіонів України за 2018 рік (див. рис. 1). Встановлено, що соціально-економічний розвиток в Україні не рівномірний у регіональному розрізі. Спостерігається суттєвий розрив між Києвом та Київською областю у порівнянні з іншими, територіально віддаленими регіонами за показниками "демографія", "ефективність ринку праці", "соціальний захист та безпека", "правопорядок", "доступність та якість послуг у сфері охорони здоров'я", "доступність та якість послуг у сфері освіти".

Найкращі показники за індикатором "демографія" спостерігаються у м. Київ, Київській, Харківській, Львівській, Одеській та Дніпропетровській областях, оскільки значна частина населення зосереджується у регіонах з найбільш сприятливими умовами в частині працевлаштування, надання освітніх та медичних послуг. В умовах затяжної економічної кризи такий індикатор соціальної безпеки регіону, як "ефективність ринку праці" має одне з ключових значень. Так, за даними оцінювання соціально-економічного розвитку регіонів за вказаними індикатором найкращі показники спостерігаються у м. Київ, Київській, Харківській, Дніпропет-

Таблиця 1. Пропоновані індикатори соціальної безпеки регіону

Найменування групи	Індикатор
1. Демографія (R1)	1.1. Коефіцієнт демографічного навантаження
	1.2. Коефіцієнт природного приросту населення
	1.3. Очікувана тривалість життя при народженні
	1.4. Міграційний приріст
2. Ефективність ринку праці (R2)	2.1. Чисельність економічно активного населення
	2.2. Рівень безробіття
	2.3. Рівень зайнятості
3. Соціальний захист та безпека (R3)	3.1. Частка населення з доходами менше величини прожиткового мінімуму
	3.2. Співвідношення доходів населення до величини прожиткового мінімуму
	3.3. Співвідношення середнього розміру пенсії до величини прожиткового мінімуму
	3.4. Загальна площа житлових приміщень на 1 жителя
4. Правопорядок (R4)	4.1. Рівень злочинності (кількість злочинів на 100 тис. жителів)
	4.2. Кількість наркозлочинів (кількість злочинів на 10 тис. жителів)
	4.3. Кількість злочинів, скоєних неповнолітніми (кількість злочинів на 10 тис. жителів)
5. Доступність та якість послуг у сфері охорони здоров'я (R5)	5.1. Забезпеченість лікарями (кількість населення на 1 лікаря)
	5.2. Забезпеченість середнім медичним персоналом
	5.3. Забезпеченість лікарняними ліжками
	5.4. Потужність амбулаторних поліклінік
	5.5. Захворюваність на 1 тис. осіб
6. Доступність та якість послуг у сфері освіти (R6)	6.1. Кількість спортивних споруд
	6.2. Кількість учнів у вузах на 10 тис. осіб
	6.3. Кількість учнів у вузах на 10 тис. осіб
	6.4. Кількість відвідувань театрів і музеїв на 10 тис. осіб

Джерело: побудовано авторами на основі аналізу даних [2; 3].

ровській та Вінницькій областях. За показником "соціальний захист та безпека" лідерами є Рівненська, Сумська, Харківська, Волинська та Вінницька області. Оцінювання за індикатором "доступність та якість послуг у сфері охорони здоров'я" свідчить, що найкращі позиції займає м. Київ, Чернівецька, Рівненська, Івано-Франківська та Закарпатська області. "Доступність та якість послуг у сфері освіти" кращою є у Харківській, Черкаській, Кіровоградській, Київській областях та м. Київ. Водночас зростання показників за цим індикатором перебуває у тісному взаємозв'язку з демографічною ситуацією у регіонах. Так, відповідно у тих регіонах, де високий показник "доступність та якість послуг у сфері освіти", кращі показники за індикатором "демографія". Щодо ситуації у сфері правопорядку з'ясовано, що Україна перебуває на 77 позиції серед 113 країн світу¹ [7]. І це дозволяє зробити висновок про незадовільний рівень безпеки в країні, високу корумпованість та низький рівень правосуддя.

Як видно з рисунку 1. за даними 2018 року абсолютного лідера за всіма індикаторами, що увійшли до вибірки серед регіонів України, немає. Перше місце у загаль-

ному рейтингу посідає Харківська область, яка практично за всіма проаналізованими показниками є лідером рейтингу. Друге місце у рейтингу обіймає місто Київ, проте місто має найвищий показник у регіональному розрізі за доступністю та якістю послуг у сфері охорони здоров'я. Миколаївська область знаходиться на останній — 25 позиції у рейтингу, а найгіршим показником в області є ефективність ринку праці.

Загалом на соціально-економічний розвиток в регіонах вагомий вплив має загальна ситуація в країні, дається взнаки девальвація національної валюти, затяжна політична й економічна криза, зниження платоспроможності громадян, а також нестабільна ситуація на Сході України. За даними соціологічних опитувань понад 72,4 % громадян країни однією з найбільш небезпечних соціальних загроз вважають наявність затяжного збройного конфлікту на Сході країни, посягання та територіальну цілісність України, а також зниження економічного, науково-технічного потенціалу держави [7, с. 107].

Також основними перешкодами забезпечення соціальної безпеки в державі можемо виокремити значну

¹ Індекс верховенства права складено міжнародною незалежною організацією World Justice Project за період 2017—2018 років [7].

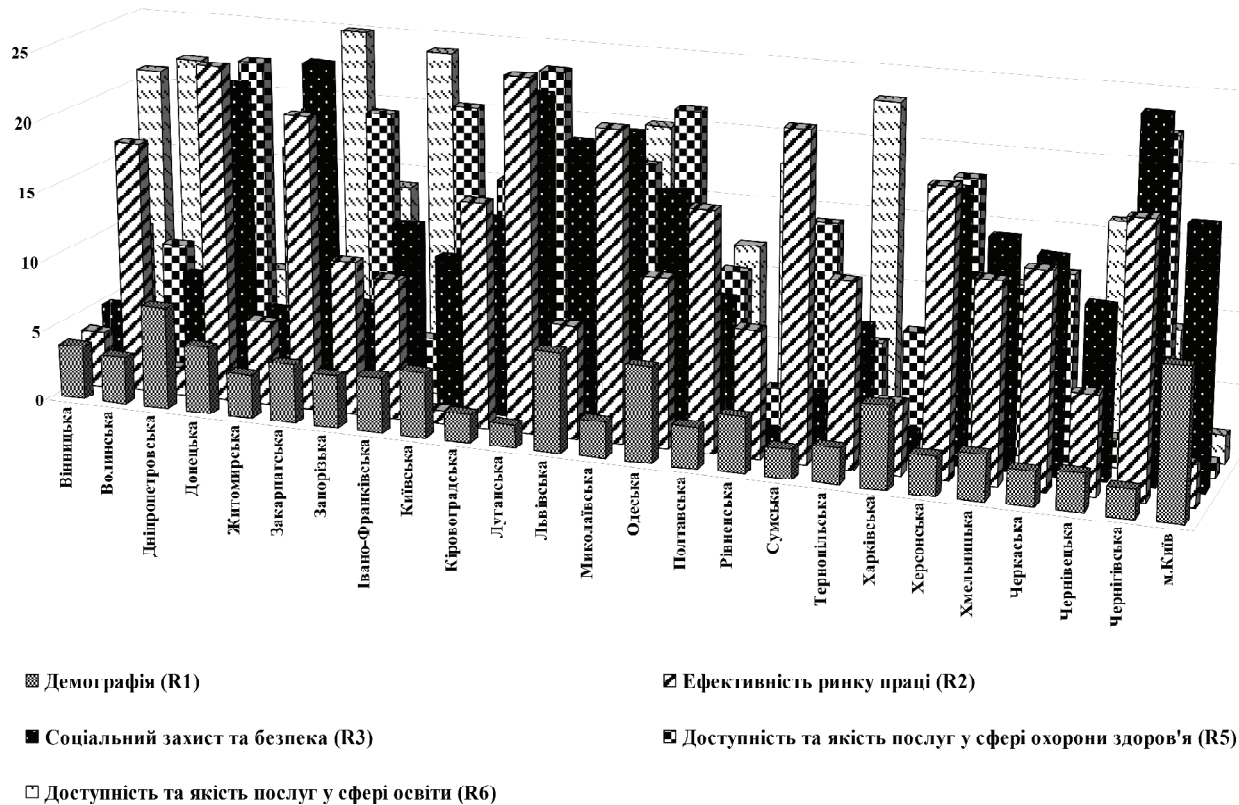

Рис. 1. Соціально-економічний розвиток регіонів України за 2018 рік

Джерело: розраховано авторами на основі аналізу даних [4–6].

корумпованість, недосконалість державної політики у соціальній сфері, зниження довіри громадян до дій уряду та державних органів влади, низький фаховий рівень (КРІ) державних службовців, які часто у прийнятті рішень державного значення переслідують власну вигоду, а також корпоративні інтереси.

ВИСНОВКИ

Таким чином, на основі проведеного дослідження встановлено, що в межах кожного блоку існує невідкладна потреба у розробці та прийнятті першочергових заходів, спрямованих на стабілізацію і підвищення економічної безпеки держави. Адаптивні зміни в економічній сфері відповідним чином впливають і на соціальну сферу.

Література:

1. Новікова О.Ф., Сидорчук О.Г., Панькова О.В. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки: монографія. Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ; НАН України, Інститут економіки промисловості. Львів: АРІДУ НАДУ. 2018. 184 с. URL: http://www.lvivacademy.com/download_2018/stan.pdf (дата звернення 19.04.2020).
2. Мельникова О.А. Соціальна безпека регіону: сутність та способи протидії загрозам. Ефективна економіка. 2018. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6474> (дата звернення 22.04.2020).
3. Давидюк О.О., Ільчук Л.І. Критерії, показники та індикатори соціальної безпеки (спроба аналізу). URL: http://www.cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=230:2013-02-12-08-52-22&catid=16:2010-06-10-20-23-45&Itemid=23 (дата звернення 22.04.2020).
4. Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (дата звернення 22.04.2020).
5. Національний банк України. URL: <http://bank.gov.ua> (дата звернення 22.04.2020).

6. Світовий банк. URL: <http://data.worldbank.org> (дата звернення 22.04.2020).

7. Україна посіла 77-е місце у світовому рейтингу верховенства права. URL: <https://hromadske.ua/posts/ukraina-posila-77-e-mistse-u-svitovomu-reitynhu-verkhovenstva-prava> (дата звернення 23.04.2020).

References:

1. Novikova, O.F. Sydoruk, O.H. and Pankova, O.V. (2018), Stan ta perspektyvy sotsialnoyi bezpeky v Ukraini: ekspertni dokumenty [State and prospects of social security in Ukraine: expert assessment], Lvivskyy rehionalnyy instytut upravlinnya NADU, NAN Ukrainy, Instytut ekonomiky promyslovosti, Lviv, LRIDU NADU. Ukraine.
2. Melnykova, O.A. (2018), "Social security of the region: the nature and methods of countering threats", *Efektivna ekonomika*, vol. 5, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6474> (Accessed 22 April 2020).
3. Davydyuk, O.O. and Ilchuk, L.I. (2013), "Criteria, indicators and Indicators sotsyalnoy security (attempt of analysis)", available at: http://www.cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=230:2013-02-12-08-52-22&catid=16:2010-06-10-20-23-45&Itemid=23 (Accessed 22 April 2020).
4. Ministry of Finance of Ukraine (2019), available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (Accessed 22 April 2020).
5. National Bank of Ukraine (2019), available at: <http://bank.gov.ua> (Accessed 22 April 2020).
6. The World Bank (2019), available at: <http://data.worldbank.org> (Accessed 22 April 2020).
7. Hromadske (2020), "Ukraine is ranked 77th in the global rule of law ranking", available at: <https://hromadske.ua/posts/ukraina-posila-77-e-mistse-u-svitovomu-reitynhu-verkhovenstva-prava> (Accessed 23 April 2020).

Стаття надійшла до редакції 23.04.2020 р.